

НАУКОВІ ЕСЕ, ОГЛЯДИ, АНАЛІТИЧНІ ДОСЛІДЖЕННЯ

М. І. Коробко, канд. філос. наук, асист.
Київський національний університет імені Тараса Шевченка,
вул. Володимирська, 60, м. Київ, 01033, Україна
margarytakorobko@gmail.com

ОПИТУВАННЯ "УКРАЇНСЬКИХ КУЛЬТУРОЛОГІЧНИХ СТУДІЙ": ТРАНСФОРМАЦІЇ КУЛЬТУРНИХ ПРАКТИК УНІВЕРСИТЕТУ В УМОВАХ ДИСТАНЦІЙНОГО НАВЧАННЯ ТА КАРАНТИНУ

Ростислав Фанагей (магістр спеціальності "культурологія", Київський національний університет імені Тараса Шевченка): Звичайно, що наразі найпростіше розглядати короткострокові наслідки карантину, які прикладаються до повсякденного життя. Водночас видається доволі безглуздою популярна риторика, яка імплікує певні висновки щодо докорінної зміни системи виходячи з наявних наслідків, які стосуються виключно медично-гігієнічного виміру. Водночас змістовно збіднілим постають думки про роль пандемії як каталізатора давно прогнозованої економічної кризи. Тобто ми не можемо зосередитися на карантині суто як на відповіді на загрозу медичного ґатунку – окрім того що це є спрощенням проблеми, тут зникає проблемність як така, бо передбачається відновлення звичної повсякденності після критичного періоду. Водночас акцент суто на економічному знімає з порядку денного саму пандемію.

Можливість лавірувати у цьому проблемному полі дає практичний вимір як такий. Ми можемо розглядати практику у фукіанських формулюваннях як діяльність, яка включає в себе і свою мету, і свої ж умови здійснення. Тут певним чином можна прослідкувати аналогію із гегелівським становленням духу як субстанції-суб'єкта у зв'язку із марксівськими формулюваннями стосовно взаємної зміни у практиці і суб'єкта, й об'єкта.

І саме біля цих двох "навкологегельянських" формулювань обертаються дві мої думки стосовно наслідків пандемії: на соціальному рівні ми маємо говорити не про економічну кризу, а про кризу світ-системи посткапіталізму із неоліберальною гегемонією. А на онтологічному рівні – про перехід до темної об'єкт-орієнтованості. Стосовно ж самого карантину, поєднуючи ідеї макросоціологів та фукіанський аналіз дисциплінарних практик, можна сказати про втілення логіки потоків у вимірі дисциплінарного інфраконтролю.

Певним чином взаємопов'язано відбувається криза геополітики та біополітики, і обидві у своїй кризі розширюються у специфічному системному хаосі. Тут доречно щось подібне до бодіярівського неологізму "імплізія". Перша та остання думка пов'язані. Стосовно ж об'єкт-орієнтованої онтології можна уточнити, що відносно пандемії її варто розглядати у варіанті віталізму Вударда, який він наділяє значенням просторово-темпорального здійснення досвіду. У межах його побудов важливими для нас є не загальні антикореляційні погляди на існування живого, а його тлумачення вірусного існування. Воно здійснюється на межі завершеності тіла та принципової відкритості. Людина в даному випадку у самій взаємодії із вірусом, а що важливіше, в усвідомленні його та себе постає шизоїдом, який існує на межі своєї скінченності (і стосовно усвідомлення смерті, і передусім своєї тілесної завершеності) та необхідності соціокультурної екстеріоризації задля виживання.

Вірус в такому випадку руйнує самі засади суб'єктивності, адже окреслені шизоїдні полюси взаємовиключні – у своїй завершено-закритості людина неспроможна як

така, у принциповій відкритості вона втрачає себе. А техніко-державна екстеріоризація (на яку покладається надія) повністю долає суб'єктну орієнтованість, бо у своїх біополітичних потугах остаточно розташовує існування людини відносно самої можливості вірусу.

Стосовно ж гео/біополітичної кризи ми бачимо, що наддержавні інститути зразка американської гегемонії виявили свою неспроможність, сам по собі глобальний капіталістичний лібералізм / ліберальний капіталізм показав безпорадність у подоланні кризової ситуації, та більш того – став її причиною. Тут ми бачимо, що гегемонія, яка мотивувала остаточно подолання територіалістської логіки у капіталістичному накопиченні, втрачає силу, сам гегемон (який, звичайно, вже давно поступово слабшає) опинився в епіцентрі проблеми. Відбувається ситуація, в якій потоки придушуються, а територія обмежується – держави "зачинаються", але ця умовно територіалістська логіка направлена всередину. І тут можна сказати вульгарну банальність – на "невидимого ворога", але це повертає нас до попереднього абзацу. Більш того, ця ситуація вимушеної "незацікавленості" дає можливість сказати про об'єкт-орієнтовану геополітичну імплізію. Сам по собі неолібералізм як економія управління, яка у варіанті Фуко не несе в собі свою мету, в цій ситуації при колапсі світ-системи (як умови свого існування) або вийшов на грань дефіциту управління, або ж, навпаки, у надмірність, таким чином нівелювавши сам себе для невдоволеного громадянського суспільства.

Стосовно ж впливу на безпосередній повсякденній практиці здається, що специфічним чином на місце біополітичної проблеми дисциплінарного розмежування стає проблема поєднання розпорошеного людського ресурсу посткапіталістичної економіки. Просторовість досвіду долається. Прозорість дисциплінарного простору й офісу, й вищої школи для "наглядача" заміщується прозорістю для кожного, зникає перспектива. Якщо раніше дисциплінарність обумовлювала/ся дискурсивністю/ю, то тепер єдина можливість (а водночас непереборна сила) її існування – це бути самим візуальним. Але не у варіанті візуального нагляду (ока за тілом, яке може бути покаране), а у варіанті власної відкритості – обернена паноптичність – можливості бути побаченою. Але ця відсутність перспективи, залиття світлом, повна відкритість – це все відсутність диспозиції, яка не дає реально бачити ні просторове, ні соціальне, а отже, не дає бачити взагалі.

Марина Процюк (магістр спеціальності "культурологія", Київський національний університет імені Тараса Шевченка): У контексті освітніх практик варто згадати дихотомічність демократичності та елітарності в історії освіти. У XIII столітті зникають голіарди. Їх зачепили переслідування і прокляти, але і власна схильність до чисто руйнівної критики не дозволила їм знайти своє місце в будівництві університету, який вони так часто залишали, щоб встигнути насолодитися жит-

тім і подорожувати. Закріплення інтелектуального руху відбувалося в організованих центрах, в університетах, звідки згодом пішли ці мандрівники.

В університетах відбувається десакралізація природи, критика символізму – необхідні у будь-якій науці. Християнство зробило це можливим з моменту свого поширення, переставши вважати природу, зірки, явища – богами. До того ж університети знайшли могутнього захисника – папство. У Парижі папа в XI ст. дарував університетській корпорації перші привілеї, а наступні папи затвердили її автономію. Той, хто отримував ступінь, складав іспити серед студентства, – прославлявся, той, хто вступав на перший курс, – терпів висміювання під час вступу: ніби має звірині очі, вуха, зуби, роги, що слугувало виробленню солідарності в особливій освітній спільноті. Студенти вірили, що так позбавляються провінційності. У XIII столітті професійна мораль – це вже привілейований бік релігії кліриків. Церква хотіла безкоштовної освіти, бо знання – це дар Божий, яким не можна торгувати. В XIV столітті вже нема інтелектуала-працівника, хоча викладачі вимагають у студентів винагороду за лекції. У наступному столітті в університетах було лише по одному студенту, що вчиться безкоштовно. В XV столітті, після справи Жанни д'Арк, король відібрав у університету судові та податкові привілеї, підвладний парламент, пізніше він був позбавлений права на страйк. Із поширенням національних мов схоластична латина стала мовою привілейованих, скарбом без вжитку. В цьому контексті гуманісти-вчені починають писати тільки для посвячених та одразу претендують на геніальність. Їхні праці присвячено закритій групі, створено для еліти інституту Колеж де Франс.

Освіта є формою виробництва соціальної структури через статусність. Освіта – це виробництво знання (двох видів: наукового і звичайного), спільноти (взаємодія з державою та іншими установами), економіки. На сьогодні освіта не слугує для вироблення національної держави і бюрократії для неї, як це було у французів, а на німецький лад – виконує послуги "навчання" на замовлення, тобто це взаємодія на основі співробітництва, тут суб'єкт, що продукує знання, – індивід. Карантинні практики опосередкування отримання знання через технічні засоби сприяють функціоналізації навчальної діяльності та впорядковують дії акторів. Це дуже добре грає на якість сучасної освіти, проте варто уникати того, щоб функція абсолютизувалася щодо змісту, формальності.

Дистанційне навчання потребує ще більш інтенсивного коучингу з боку викладачів щодо плану дій, пріоритетності виконання певних завдань, розподілення часу, методів оцінювання, об'єднання обрання певного формату взаємодії зі студентами, тому тут стає зрозумілим, що артикуляція значущості виділених змістів та етапів покращує зміст навчання.

Дистанціювання від міміки, невербальних впливів між суб'єктами та об'єктами навчання (атмосфери живої співприсутності) дещо згладжує емоційний аргумент на користь важливості і цікавості матеріалу, проте максимально мотивує до самоорганізації, підвищення продуктивності та функціоналізму.

Оскільки під час самоізоляції візуалізація інтерсуб'єктивності соціального простору, а також соціальних інтеракцій переноситься більшою мірою у площину віртуального, а вибір, підпадати чи не підпадати під вплив дисциплінарних практик, – радше лежить на самому індивіді, залученість у них визначається глибиною вмотивованістю індивіда та його залученістю у структурні зв'язки. Коли соціальний нагляд

перестає бути наочним, все менше дій людини обумовлено реактивністю (діяти доти, доки діє примус), соціальною конформністю. Під час самоізоляції, все-таки продовжується нагляд за індивідом у форматі паноптикуму Фуко (камери на дорогах, поліція, мобільні додатки, що перевіряють, чи дотримується людина обсервації), а також і у форматі "нагляд всіх за всіма", як на міській площі, коли, скажімо, той, хто порушує ізоляцію, моментально опиняється на фото в соціальних мережах, зроблених іншими громадянами, і піддається суспільному осуду. Варто лише згадати подібні процеси, коли сакральна людина в Римі, що засуджена народом, не могла стати священною жертвою, проте була вбита державою. Також у догляді за собою та в залученні до дисциплінарних практик за відсутності нагляду суспільства та унаочнення взаємодії викладача і студента у віртуальному просторі починає відігравати все більшу роль самонагляд і самоконтроль – графіки продуктивності, блокноти-планери, to-do листи, мобільні додатки, де можна отримувати призи за дотримання умов карантину.

Важливість співприсутності, соціальних інтеракцій під час вироблення людиною себе, створення певного продукту (робота, хобі) підтверджує таке незвичне явище, що деякі люди ведуть відеотрансляції зі своїх домівок на широкий загал, знімають більше "сторіс" в соціальних мережах, аби наявність спостерігача та видима актуалізація їх **соціального Я**, соціального обличчя спонукала до професійної діяльності у домашніх умовах наодинці із собою.

Також в умовах віртуалізації соціальних інтеракцій варто звернути увагу на все більш актуальний феномен інформаційного саботажу в ЗМІ. Засоби масової інформації створюють спрощену картину світу і підривають її за можливості. Новини щодо коронавірусу змінюють локальні та глобальні події у реальному житті. Медіасаботаж фактів діє більш довговічно та потужно, ніж PR-компанії, проте інформаційні "викиди" нейтралізують маргіналізацію складних феноменів. Фейкові новини говорять про множинність картин світу, висміюють механізм медіа, іронізують. Приклад вірусних новин – розповідь про те, що в одній із серій американського мультфільму "Сімпсони" ще багато років тому була передбачена епідемія невідомого коронавірусу, що розпочалася у Китаї.

Тут можна сказати, що, по-перше, за допомогою трансляції успішно створених скандальних новин можуть культивуватися актуальні ідеї, закріплюватися в масовій свідомості соціально значущі інформаційні коди, суспільні норми. Мобільність таких новин дозволяє їм миттєво ставати актуальними. В умовах інформаційного хаосу, породженого не тільки технологіями, а й імплізією сенсу, вірусні новини можуть допомогти в упорядкуванні інформації, виділенні бажаних значень з нестабільної текстової семантики, симулювати можливість повернення розгубленої свідомості індивіда епохи постмодерну до гарантованої онтологічної стабільності смислів.

По-друге, обговорення фейкових фактів про коронавірус, таких як те, що через тести "заражають людей", може перешкодити формуванню окремих прогалин в освіті, організовуючи таким чином пізнавальні процеси і формуючи глосарій.

По-третє, певні радикальні новини можуть слугувати своєрідною точкою біфуркації, в якій переосмислюється минуле, ламаються стереотипи, долається громадський консерватизм, іншими словами, формується власна думка. Скандальні новини, скажімо, про адреси хворих коронавірусом, що не дотримувались обсервації, та

розпочата слідом за цим "охота на відьом" – пропонують подивитися на звичні речі під новим кутом зору. З іншого боку, ідеологічно вивірені новини допомагають зберегти стабільність суспільства.

В-четверте, скандальні новини про вірус здатні стати точкою зростання суспільної свідомості, ініціювати процес обговорення замовчуваних з якихось причин суспільних проблем, винести ці проблеми на обговорення.

Також під час карантину як надзвичайної ситуації актуалізувалася проблема прогалін у демократії та "ілюзії рівності". Біополітика держави впроваджує надзвичайний стан, що виражається в нерозділенні зовнішнього і внутрішнього, що підриває договірні теорії держави. Певний авторитаризм під час карантину у демократичних країнах легітимізується порушенням звичних умов життя, "загрозливою ситуацією" та відсутністю офіційного оголошення надзвичайного стану. Проте політика щодо обмеження громадянських прав фактично засвідчує усі ознаки надзвичайного стану. Варто лише згадати, як Римський диктатор мав владу в ситуації надзвичайного стану. Надзвичайний стан вводився неявним чином, як колись у США і Британії у відповідь на теракти 11 вересня. Виконавча влада на практиці нівелювала встановлені правові процедури до тих, хто під вартою. Надзвичайний стан, що приймається на невизначений час, продовжувався до кінця сутічок, як це було у нацистській Німеччині до 1945-го, і весь цей час не було офіційної артикуляції зміни правлячих режимів.

Друга пастка таких дисциплінарних практик полягає в тому, що всезагальні права на свободу пересування, користування місцями громадського відпочинку і т. д. гарантуються якимисьь всесвітніми інстанціями із захисту прав людини, до яких як до абсолютного авторитету апелюють країни, а внутрішні проблеми держави вирішуються місцевою адміністрацією, а не всесвітніми інстанціями. Природне і всезагальне право гарантується в ліберальних країнах тільки всесвітніми конвенціями, а не політикою конкретної держави. Були виключення в історії, на які не діяла Женевська конвенція або американське законодавство, як це було з євреями, індіанцями, також в англо-бурській війні. Авторитаризм генетично присутній у національній державі. Держава забирає людське життя із сфери божественного і піддає своєму авторитарному довільному рішенню. Громадяни – це об'єкт біополітики, управління звичайним біологічним життям людини, що актуалізується з XVI ст. відповідно до розповсюдження дисциплінарних та візуальних практик Нового часу. В центрі конституційної законності надзвичайного стану ховається абсолютний суверен держави.

Анастасія Мішустіна (магістр спеціальності "культурологія", Київський національний університет імені Тараса Шевченка): Постає питання глобалізації: з одного боку, вона виявилася причиною поширення пандемії та показала реальну природу "глобального селища" й ризоматичності загальновсвітніх зв'язків. З іншого ж боку, продемонструвала людську здатність мобілізуватися та потенціал взаємодопомоги на міжнародному рівні, коли для всього світу вигідна боротьба задля безпеки людства як виду. Звідси – усвідомлення власної тілесності та біологічної природи існування, а також єдиної основи с УСІМА людьми (що в останні роки було неможливо уявити через постійну диференціацію з іншими через належність до соціальних груп, починаючи з сім'ї та закінчуючи конфесією чи нацією). Тілесність теж починає відрефлексовуватися до найменших деталей (рукостискання, доторк до обличчя, миття рук, доторк до дверних ручок і кнопок ліфту тощо), що перевантажує людську психіку, але протя-

гом часу формує нові звички в особистій гігієні, сприяючи звууженню тілесної схеми й самообмеженню. Можливо, це приведе до більшої толерантності та відкритості. У тому числі це стосується, наприклад, гендерних стереотипів чи розподілу праці, зокрема й виховання дітей та хатньої роботи. Унаочнення та демонстрація проблематичності провокуватимуть (сподіваюся) рефлексію та більшу міру співпереживання.

Свідоме ставлення до світу та інших людей стало основою виживання, а це може виявитися причиною більш свідомого споживання, раціоналізації власних звичок та реалізації реальних потреб. Людина усвідомлює, що є рабою своєї соціальної реальності, та починає вибудовувати нову ієрархію пріоритетів (залежно від фінансової ситуації та можливості під час карантину) – це стосується не тільки способів проведення дозвілля (кав'ярні, парки, кіно, театри, бари і ресторани), але й кола знайомих та друзів. Відбувається перерозподіл ресурсів, у тому числі психоемоційних – тобто людина починає усвідомлювати те, що було витіснене в підсвідоме та сублимоване. Найяскравіші наслідки, напевно, можна зазначити в сімейних та дружніх стосунках, а також у питанні самореалізації – якщо людина в умовах карантину опиняється наодинці з неавтономною роботою та сім'єю, з якою просто не здатна спілкуватися, не має хобі та інших шляхів саморозвитку, то вона максимально фрустрована та має знаходити нові формати діяльності. З одного боку, такий наслідок є позитивним, адже духовно людина шукає себе та своє призначення та може нарешті знайти свою "сродну працю" чи чітко сформувані ціннісні орієнтири. З іншого боку, вона все одно дуже сильно обмежена у своїй діяльності та варіантах самовираження чисто економічно.

Це усвідомлення пов'язане також з умовами життя – коли простір діяльності обмежується однією квартирою чи будівлею і світ навколо звуужується до маленьких розмірів, відбувається акцентуація всього того, що в цьому просторі не відповідає вимогам комфортного існування. Схожа увага звертається на тіло та тілесність – тобто індивід здатний фізично змінювати свій простір під себе (у тому числі й тіло як вмістилище свідомості через практики спорту), що сприяє здоровому індивідуалізму, який нікому не заважає, бо ніхто не бачить його проявів. Можна бути ким завгодно, але першим кроком на шляху ставання собою є величезний стрес від залишання наодинці з самим собою (чи принципової неможливості цього через співжиття з іншими). Чисто психологічно дуже складними стають як соціалізація, так і самотність – ризик та недовіра до інших людей надтяжко переживаються комунікаційними індивідами постмодерну.

У межах подрібнених просторів відбувається диференціація функцій – куток для роботи/іжі/медитацій/відпочинку і т. д. Диференціація приватного та публічного також відбувається в рамках традиційного простору. Окрім цього, така просторова обмеженість також продукує дві можливі стратегії поведінки – це креативність чи прокрастинація. Власний простір – єдиний безпечний простір, світ навколо представляє собою небезпеку, причому невидиму та смертельну. При цьому цінність своєї нерухомості зростає мірою економічної визначеності в тому, що ця оселя буде твоєю й надалі. Рухоме майно стає елітарною умовою пересування (а не просто комфорту), коли людина позбавлена всіх переваг громадського транспорту. Це також дає підґрунтя для дослідження та переосмислення локальних просторів та районів у місті, їхньої урбаністичної комфортності, і тут радянські проекти типу Русанівки здаються набагато більш адекватними,

ніж хаотична забудова Позняків і т. д. Культурні райони втрачають свою цінність на користь спальних.

Простір взагалі стає більш цінним, ніж час. Якщо людина не працює за традиційним офісним графіком, вона може навіть не усвідомлювати день тижня чи дату, адже не має соціальних, зовнішніх маркерів, які легітимують час як такий. Не потрібно знати, котра година, аби встигнути на громадський транспорт чи в ресторан/магазин або запланувати дзвінок другові, тому що всі усюди на карантині (якщо він введений та контролюється державою). А от нестача простору як заборона вільного пересування вже є критичною.

Усі карантинні практики потребують самодисципліни як внутрішнього елемента, який стає ірраціоналізованим через страх смерті. Комунікація в українських ЗМІ була спрямована або запланувати дзвінок другові, на відміну від більшості західних, які намагалися раціоналізувати сплюснення кривої та навантаження на медицину. Звичайно, що типи комунікації взагалі відображають стан суспільства – кампанія Кличка "Не шастай" дуже по-панібратськи та іронічно обіграє серйозну проблему самоізоляції. Набагато продуктивнішою була б організація державою реальної зручної інфраструктури існування в місті, але це наштовхується на дуже низький рівень зручності проживання в Києві. І взагалі на прикладі України можна побачити нову хвилю активізації волонтерських рухів, які взялися допомагати забезпечувати лікарів необхідними елементами захисту, переорієнтували виробництва на пошиття масок і т. д. Це говорить знову ж таки про колабораційну природу українського суспільства, яке здатне мобілізуватися перед обличчям серйозної проблеми, але і про принципову нездатність держави забезпечувати такий само рівень прийняття рішень. У межах карантинних заходів на поверхню вийшли проблеми з поліцією, законодавством у цілому, медициною та урбаністикою.

Вперше потенціал Інтернету та онлайн-спілкування став реально використовуватися, причому в якості єдиної можливості комунікації. Якщо раніше переваги були лише де-юре, то зараз усвідомлюються де-факто. Тут варто зазначити, що такий злам відбувся саме в даних історичних умовах – цивілізаційно в рамках спільноти, яка здатна їх прийняти та майже повноцінно в них існувати, продовжуючи свою діяльність. Освіта, робота та дозвілля, сплата комунальних послуг, спілкування, замовлення їжі та ліків – усе це відбувається онлайн вже давно, просто в умовах карантину повною мірою. За цих умов старшому поколінню доводиться так чи інакше адаптуватися та ставати користувачами малознайомих гаджетів, і такими форсованими умовами відбувається майже повна діджиталізація, що потенційно може призвести до почастищення випадків шахрайства, спрямованого на новачків.

Альона Тапол (магістр спеціальності "культурологія", Київський національний університет імені Тараса Шевченка): 2020 рік запам'ятовується як такий, що підтвердив на практиці всі висунуті тези про тотальну віртуалізацію життєвого простору і комунікації, знову актуалізуючи славновісну тезу Маршала Маклюєна "The medium is the message". С. Жижек пише нову працю про коронавірус і закликає до нового комуністичного режиму в єдності європейських країн, а шведський уряд починає фінансувати філософську діяльність задля рефлексії над сучасним станом тотальної невизначеності. В контексті тілесної і просторової роз'єднаності та автономізації суб'єктність редукується до рамкової картини зі звуком в Zoom чи Skype. Хтось вважає себе абсолютно захищеним, обмежуючи свої контакти технічними можливостями власної техніки, а

хтось впадає в стан відчуження від комунікативного процесу і навіть власного знання.

Демократичність мережі презентує різні боки на етапі повної влади над простором комунікації. Тілесно-просторова відсутність індивіда переносить відповідальність повністю на техніку та трансформує повсякденний *habitus*. Академічний простір є площею субординаційних відношень та диспозицій, чим вибудовується ідентичність індивіда як студента, викладача, науковця чи просто того, хто є причетним до освітнього або наукового дискурсу. Перед екраном монітору індивід існує на межі того, як не загубити свою ідентичність, адже його ідентифікаційна схема звужена до власної кімнати, де простір не диференціюється на діловий та домашній закритими від родичів чи котів дверима. Окрім самого простору, в режим перелаштування вводиться і час навчання, і щоденний режим окремих індивідів. Всі в однакових умовах стають прозорими у стані змішання приватного і публічного, змінюється і налаштування сприйняття в межах навчального процесу.

Карантинний стан став викликом, на який не всі у своєму повсякденні виявились здатними відповісти – матеріально, технічно, психологічно тощо. Одні індивіди показують легкість і майстерність у володінні технічними засобами комунікації, інші опиняються перед новими для них можливостями мережі, а є ті, хто робить свідомий вибір залишитись в консервативних межах реального простору, а не віртуального. За логікою важливості потреб в стані первинного шоку і зміни габітусу освітні потреби далеко не завжди посідають ті привілейовані позиції, на яких вони знаходяться за нормальних умов. Часто освітня діяльність пов'язана з практиками соціалізації, пошуку можливості особистісного прояву, значимість яких нівелюється в умовах перебудовування життя і необхідності вирішувати первинні потреби самозабезпечення.

Практика показує, що за умов можливості відсутності викладача чи студента він більшою мірою випадає не просто з навчального процесу, але і з реальної дійсності для інших суб'єктів комунікації. Сприйняти відсутність на парі, заради присутності на якій треба зробити очевидні зусилля: транспортні, фізичні, організаційні, – простіше, ніж послідовну відсутність в мережі. Багатьом не вистачило психологічної підготовки задля такого специфічного виду сприйняття і перевірки знань. Режим онлайну проявляється на психологічному рівні в крайнощах – або в абсурдності ситуації монологу, коли ти більше спікер, ніж учасник бесіди (в якій часто вимкнені камери і мікрофони), або у відчутті тотального нагляду камери та страху того, що за тобою постійно спостерігають з вимкненою камерою, а ти не є тільки об'єктом цього нагляду, схожого на паноптичний ефект. Хочеться просто нагадати слова Жоржа Діді-Юбермана, який казав, що те, що ми бачимо, має вагу – існує – в наших очах тільки за рахунок того, що дивиться на нас. Тим не менш розкол, який роз'єднує в нас те, що ми бачимо, і те, що на нас дивиться, не можна скасувати.

В дистанційних практиках навчального процесу важко уявити підтвердження гумбольдтівської моделі університету як сфери найвищої гуманізації, оскільки все, що вирізняє гуманність академічних відношень, має свої коріння та прояви в реальному перебуванні і безпосередній присутності. Для викладачів, які навчають цілі потоки студентів, останні стають складовими елементами структури онлайн-трансляції, часто безликими і байдужими в контексті особистісних стосунків "викладач – студент". Ізольовані викладачі (за різних причин) можуть власне не ставати учасниками комунікації, не надавати лекційну інформацію чи не проводити семінарські заняття

тя – і в результаті знання і навички студента не оцінюються в їх повноті, а оцінюється наповненість документів з конспектами чи рефератами, що не виражає вмінь студента реагувати на певні твердження. Окрім цього, власне оцінюється здатність студента реагувати на виклики стану пандемії, оскільки змінюється не просто хід навчання, але й особистісні обставини та психологічні стани. Карантин стає змаганням за соціальне виживання, яке може для певних індивідів вилитися в тотальний ескапізм від усього звичного життя.

Якщо казати е феноменологічних термінах, то тілесна схема людини розширюється на її комп'ютер і телефон, без цього людина перестає бути соціально важливим актором. Вона поширюється через свої девайси, як про це і казав Маршал Маклюєн. Вади цих девайсів стають вадами самого індивіда, він стає безпомічним у своїй технічній дезактивності. Неактивні користувачі інтернет-простору виключаються з головних інформаційних потоків. Але і вмілі користувачі стають нездатними фільтрувати свою увагу та погляд у вирі вибуху інформації та посилань.

Тобто можна побачити, що дистанційність трансформує практики, глобальніші, ніж просто навчальний процес. У контексті нового формату переформатовується система соціальних, тілесних стосунків і процеси індивідуальної ідентифікації. Нові параметри дійсності вимагають тотальної самодисципліни від суб'єкта, здатності його відповідати новим формам нагляду і практикам перевірки в формах дистанційної відповідальності. Але, на мою думку, людина за нових форм віртуальної дійсності втрачає головні чинники формування власної гуманності та включеності в професійний, освітній та соціальний простір.

Марія Громова (магістр спеціальності "культуролягія", Київський національний університет імені Тараса Шевченка): Увесь світ майже одночасно увійшов у фазу, яку умовно можна окреслити як стагнацію, або "зупинку", адже через посилення карантинних заходів зупинилися майже усі індустриально-виробничі процеси, які забезпечували видимість постійного розвитку та прогресу суспільства, зупинилися "живі" комунікації між людьми в тому обсязі, якими вони були присутні до карантину. Однак зупинка роботи майже усіх сфер діяльності не означала зупинку в існуванні, а отже, необхідно було в короткий строк винайти певні методи та засоби, які б на базовому рівні могли забезпечувати роботу певних підприємств та цілих сфер задля попередження їхнього повного знищення.

Акцент одразу ж було поставлено на сферу віртуалізації комунікацій шляхом переведення діяльності в тотальний онлайн, і через те що карантин на початку здавався таким, який триватиме декілька тижнів, можливо, цей метод зміг би протягом такого короткого строку і справді підтримати повсюдну діяльність інституцій, малого бізнесу тощо. В переведенні діяльності онлайн одразу ж постали очевидні "герої" – всі ми дізналися про існування платформи Zoom, згадали, що таке Skype. Але якщо говорити про забезпечення повноцінної довготривалої діяльності, стає очевидним, що контакт у віртуальній сфері не завжди є повним та навряд чи зможе замінити повноцінний контакт між співробітниками. Але альтернативи платформам віртуального спілкування під час карантину не було.

Віртуалізація контактів між суб'єктами почала трансформувати ці самі контакти в силу власної специфічності. Безкоштовні зум-зустрічі тривають 40 хвилин, через що поступово вибудувалась нова логіка проведення нарад/занять відповідно до цього проміжку часу. Як сучасна свідомість змінюється під впливом

платформи Instagram-історій, які тривають 15 секунд (тепер це саме той проміжок часу, на який акумулюється увага дитини, саме на 15 секунд орієнтуються сфери реклами у створенні своїх повідомлень), так і свідомість працівника підприємств тепер заточена під 40 хвилин, і, з однієї точки зору, це дозволяє чітко та оперативно донести суть наради/презентації, з іншої точки зору, "жива" комунікація уявлялася такою, яка є все одно підвладною членам цієї комунікації, і припинялася вона лише за бажанням та згодою суб'єктів комунікації. Тепер же комунікація між суб'єктами контролюється та регламентується певним об'єктом впливу, який відліком цих 40 хвилин зум-зустрічі наглядає та створює дисциплінарну практику над її учасниками.

Стосовно режиму самоізоляції в період карантину також можна відзначити деякий дисциплінарний характер, а точніше, складову самонагляду. Зовнішні об'єктивні сили вибудовують стосовно суб'єкта жорсткі правила контролю невідвідування публічного простору, таким чином провокуючи створення дисципліни та згодом – осмисленої самодисципліни в членів соціуму. Зовнішня дисципліна в умовах постійного перебування в звичному для суб'єкта пристосованому приватному просторі змушує вибудувати логіку самодисципліни та самонагляду. Приватний простір суб'єкта (дім), який раніше виступав для нього простором дозвілля та відпочинку, тепер трансформується в простір роботи, яким раніше був публічний простір. Таким чином, в одному просторі поєднується і приватна, і публічна діяльність суб'єкта, і для того щоб продовжувати свою роботу, суб'єктові потрібно постійно реалізувати над собою практику самонагляду мірою створення графіків роботи-відпочинку, зонування власного простору на робочу частину та зону відпочинку.

Також важливою трансформацією стала діяльність культурних інституцій, зокрема галерей та музеїв. Як було зазначено вище, переведення ефективної діяльності таких інституцій онлайн можливо лише за умови недовгого часу такої трансформації, але за умов 2–3-місячного карантину онлайн-практики втрачають свою ефективність. Якщо раніше відвідування музеїв та галерей дарувало суб'єктові принципово новий та відмінний досвід від тієї діяльності, яку він відтворював на роботі, то тепер здобуття такого досвіду та виконання роботи звелися до одного інструмента – девайса з Інтернетом. До того ж в набутті досвіду співіснування з артефактами мистецтва дуже важливою є фактична комунікація один на один, без залучення транслятора у вигляді ноутбуку та телефону. Реципієнт мистецтва не здатний сприйняти особистісний досвід крізь призму інтерпретації ще одного суб'єкта (фотографа або відеографа, який, навіть знімаючи артефакт мистецтва з усіх сторін, все одно привносить свою конотацію в цю діяльність). Таким чином, ті інституції, які фокусувалися виключно на унікальності своєї діяльності через фактичну присутність, протягом декількох тижнів просто вичерпали усі можливі інструменти для підтримання своєї ефективної діяльності.

Стосовно практик дистанційного навчання говоримо з власного досвіду, адже, перебуваючи на графіку індивідуальних занять вже третій рік, я сприймаю перенесення навчання не як погіршення, а як покращення умов. Через постійний робочий графік відвідування лекцій для мене видавалося неможливим, а тепер я маю нагоду розділяти досвід трансляції знань від викладача до студента так само, як і мої колеги. І якщо раніше я отримувала знання від викладача виключно шляхом переписування лекцій в однокласників, зараз я нарешті знаходжуся в тих самих умовах, з можливістю

сприйняти знання від викладача не через інтерпретацію лекції іншим студентом, а самостійно. Якщо ж говорити про трансформацію праці самих викладачів, очевидним є те, що умови дистанційного навчання погіршили їхнє сприйняття власної діяльності, адже і під час лекцій, і під час семінарів викладач має змогу комунікувати та співіснувати з групою осіб, з якими, шляхом обговорень та дискусій, є можливість чистого пізнання в розумінні гумбольдтівського університету, є можливість знаходження певної наукової істини силою спільної співпраці. Не говорячи вже про те, наскільки складнішою є трансляція знань крізь знову ж таки призму девайсів.

Як висновок хотілося б зазначити, що та точка, в якій ми знаходимося на даний момент, є повністю унікальною, і ті досвіди та трансформації, яких набув і суб'єкт, і реальність навколо нього, ще вивчатимуться, на мою думку, певну кількість років. Навіть наше сприйняття себе в соціальному бутті змінилося тією мірою, що деякі маркери, які давала нам соціальність задля повноцінного існування в ній (вибір одягу, макіяж для жінок тощо), за цей час просто нівелювалися і викрили свій умовний та штучний характер.

Анна Пустовіт (магістр спеціальності "культурологія", Київський національний університет імені Тараса Шевченка): Пандемія коронавірусу охопила весь світ, всі сфери життя, суттєво зачепивши і галузь освіти. Школи й університети вимушені переходити в онлайн-режим, і питання в тому, чи ефективним є такий перехід? Чи достатньо для отримання освіти відеодзвінків та електронних письмових робіт?

Аспект онлайн-навчання, який неможливо ігнорувати, – радикальне змішування приватних і публічних просторово-часових координат. Фактично участь у відеодзвінках з метою проведення занять передбачає те, що студент, знаходячись вдома (простір, який начебто знімає усі дисциплінарні поведінкові очікування), має поводити себе так, начебто він знаходиться у публічному просторі, відповідаючи вимогам поведінки у присутності Іншого. Змішування приватного й публічного простору руйнує базові структури топосів, які визначають параметри нашої поведінки.

Кардинальна реструктуризація повсякденності також відображається й у часових координатах. Найбільш очевидний наслідок самоізоляції – втрата опозиції робочих та вихідних днів, що перетворює нашу реальність на "день бабака". Така темпоральна дезорієнтація пов'язана з втратою "громадського часу", який має функцію синхронізації ритмів життя кожного індивіда. Таким чином, коли у нас майже зникають можливості синхронізувати свій особистий час із зовнішнім, ми опиняємося немовби відірваними від соціальної реальності як такої. Наприклад, очні заняття в університеті регламентували час на зразок того, як за допомогою церковного дзвону регламентується життя монахів у монастирі (як це описує М. Фуко). В умовах дистанційного навчання заняття уже не виконують цю функцію, адже вони здебільшого позбавлені цілковитого темпорального закріплення.

Така раптова й неупереджена дедиференціація маркерів публічного й приватного, як на мене, вносить суттєву фрустрацію й у процес навчання зокрема.

Разом з тим можливо, що за форматом онлайн-навчання майбутнє освіти як такої. Уже зараз можна спостерігати успішні кейси здобуття необхідних знань і навичок не завдяки навчанню в університеті, а завдяки, наприклад, онлайн-курсам, які точково заповнюють прогалини практичних знань, необхідних для виконання конкретних робочих завдань. Однак хоча онлайн-курси і можуть бути ефективними для здобуття прак-

тичного знання, але вони не здатні виконувати функцію формування спільноти, яка покладена на університет. Суттєва популярність онлайн-курсів разом з тим свідчить, що університет як інститут трансляції знання на сьогоднішній день, як мінімум, позбавлений позицій монополіста.

Цікаво, що лише карантин посприяв злиттю цих двох моделей, що приведе до переосмислення навчальних практик. Кембриджський університет, наприклад, відмовився від проведення очних лекцій аж до кінця наступного навчального року – до літа.

Проте здебільшого студенти (неочікувано навіть для себе) надали б перевагу очним заняттям. Психотерапевтка Лора Вауелс зазначає, що відеодзвінки не здатні замінити живої комунікації, тому що ми звикли читувати невербальні натяки інших людей, відчувати їх присутність. При онлайн-спілкуванні, таким чином, величезний пласт комунікації стає, на жаль, неможливим. Через це ми вимушені більше концентруватися, і, відповідно, комунікація через відеодзвінки має тенденцію психологічно втомлювати людину і навряд чи може виступити заміною звичним параметрам спілкування.

У цілому мені здається, що карантин і всі його можливі наслідки однозначно вплинуть на сферу освіти. Однак разом з тим самоізоляція чудово й однозначно засвідчила вітальну необхідність людини у живій соціальній інтерактивності.

Анастасія Резнікова (магістр спеціальності "культурологія", Київський національний університет імені Тараса Шевченка): За мить перевіривши весь світ в режим онлайн, пандемія коронавірусної інфекції, безсумнівно, стала потужним стимулом переходу до цифрових технологій в усіх культурних практиках. У тому числі й в освіті. Несподівано освітній процес в навчальних закладах повністю перемістився у віртуальне середовище, викладачі та студенти опинилися на самоізоляції. Суб'єктам освітнього процесу довелося терміново освоювати дистанційне навчання.

Якщо раніше онлайн-формат розглядався як ще один спосіб або компонент "змішаного" навчання, то в умовах карантину він моментально витіснив всі традиційні "очні" форми роботи, ставши єдиним можливим та доступним, причому для всіх без виключення суб'єктів освітнього процесу. Не давши їм жодного часу на попереднє створення необхідного матеріально-технічного забезпечення, розробку цифрових освітніх ресурсів і нових технологій навчання. Без додаткової підготовки викладачів та без методичного супроводу їх діяльності. Особливо це стосується тих педагогів, які належать до доцифрового покоління і, на відміну від студентів, не так вільно почувуються у віртуальному середовищі.

Цей карантинний експеримент, ця вимушена цифровізація має свої результати та вплив на навчальний процес. Пошук інформації в Інтернеті призводить до того, що студенти звикають до швидкого споживання інформації без поглиблення в її суть, що веде до втрати здатності сприймати великі тексти цілісно. При орієнтації на пошук готових відповідей знижується здатність мислити, аналізувати, обробляти інформацію. Можна припустити, що цифрові технології в такому випадку дещо звільняють студента від розумової аналітичної роботи. Такий формат споживання інформації лише підживлює "кліповість" мислення, для якої характерними є швидкість обробки даних, переважання візуального сприйняття, проблеми зі сприйняттям тривалої лінійної послідовності й однорідної інформації.

Дистанційна освіта вибудовує певну "цифрову стіну" між педагогом і студентом. Така "стіна" дещо спотворює реальність і змушує сприймати навчальну інформацію

не цілісно, що знову ж таки не є чимось новим для кліпового мислення постмодерної особистості. Також навчання онлайн повністю нівелює письмовий аспект діяльності. Тепер все друкується на клавіатурі. Письмо від руки вимагає певного рівня абстрактного мислення, уяви. Друк на клавіатурі цього не потребує, адже є можливість в будь-який момент будь-що змінити.

Очевидно, що втрата навичок письма сприяє втраті творчих здібностей. І хоча онлайн-навчання передбачає доступність необмеженої кількості додаткового освітнього контенту в різних формах, роль педагога набуває, певно, найбільших трансформацій. Тут згадується досвід європейських країн та навчання у школах, де концепція уроків та місце викладача в освітньому процесі були повністю змінені. У Швеції в школах викладач тепер не є буквально "викладачем" інформації, а скоріш ментором. На уроках учні отримують інформацію з наданих вчителем різних онлайн-матеріалів, найчастіше відео. Після чого їм надається певний обсяг часу для консультацій з вчителем та уточнення незрозумілих моментів. Далі учень знову лишається сам на сам вже з завданнями для самостійного виконання. Комунікація викладача та учня змінена. Форми нагляду-слідкування обмежуються технічними можливостями. Усувається класична взаємодія, але збільшується особистісна, проте зовсім нового характеру – віртуальна.

Французький філософ Жан-Франсуа Ліотар, описуючи трансформації освітнього процесу в постмодерній культурі в роботі "Ситуація постмодерну", дав такий прогноз ролі професора, мовляв, він вже є не компетентнішим від мережі запам'ятовуючих пристроїв у справі передачі встановленого знання. Не виключено, що в перспективі професор у класичному розумінні цього слова може бути виключений з освітнього процесу. Але те, що його роль зазнає певних трансформацій, – вже очевидно.

Інші культурні практики так само в форматі формажору вимушені були трансформуватись. Неабияких змін зазнала й івент-індустрія, в якій я задіяна. Карантин в один момент вимкнув всю концертну індустрію, та на даний момент вона в буквальному сенсі заморожена. Всім суб'єктам цієї сфери довелось ніби відбудувувати її з нуля, створюючи нові правила гри в абсолютно нових умовах.

Так, новою концертною формою стали концерти онлайн. Комунікаційний аспект концертів змінився. Якщо раніше концерти передбачали обов'язкову фізичну наявність і аудиторії, і виконавця, і концертного майданчика, то тепер комунікація відбувається лише у форматі онлайн, де присутні лише виконавці, а вся взаємодія між ними та їх аудиторією відбувається тільки через листування.

Карантинні концерти – це відеотрансляція виступу музикантів та онлайн-чат під час цієї відеотрансляції. В цьому чаті слухачі мають змогу спілкуватись між собою та з музикантами через модератора, "ведучого" такого концерту. Варто зазначити, що в докарантинний період спілкування взагалі не грало такої визначної ролі в концертних практиках, яку воно отримало в карантинний період. Нині ж саме цей аспект є визначним та вирішальним, адже лише за рахунок такої комунікації онлайн-концерти мають змогу взагалі відбутися.

Такі трансформації вже встигли народити новий прошарок сенсів, що отримало свій прояв, наприклад, у певному пласті жартів, смисл яких полягає в уявному відтворенні концертів у класичному їх розумінні. Слухачі жартома залишають коментарі під час концертів на кшталт "а хто останній в черзі в гардеробі?", "хто загу-

бив взуття на танцполі?", вигуки "на біс" у вигляді текстових повідомлень в онлайн-чаті тощо.

Те ж саме стосується й інших форматів культурних подій. Тепер світ зустрів нові типи івентів, такі як: онлайн-музеї, зом-спектаклі, телеграм-хепенінги, ситуативні перформанси в тік-тоці тощо. І хоча певна віртуалізація всіх сфер соціального життя була наявна і раніше, нині культурні діячі та керівники культурних майданчиків однаково говорять про те, що після карантину світ вже не буде колишнім, але поки мало хто розуміє, якими стануть нові теми та способи художнього висловлювання в цифровому майбутньому.

Всі ці нові формати і теми ще тільки належить осмислити, й очевидно, що після того як світ звільниться від пандемії, будуть проводитись сотні культурологічних досліджень про вплив карантину на культурні практики, до яких цікаво буде долучитись. А поки нам залишається тільки намагатися вловити можливу нову культурну революцію.

Анастасія Алексеєнко (магістр спеціальності "культурологія", Київський національний університет імені Тараса Шевченка): У даній темі вважаю доцільним виокремити коло питань, що стосуються дистанційної освіти як безпосередньо, так і опосередковано. Хочу зауважити на мотиваційному чиннику учасників освітнього процесу (як студентів, так і викладачів), обраній моделі взаємодії під час навчання – формі, у якій проходиться спілкування студентів і викладачів, можливості безпосередньої взаємодії під час обговорення проблемних питань. Потрібно забезпечити двосторонню комунікацію – отримання зворотного зв'язку з приводу відповідей на певні питання студентами, можливість критичного обговорення та аналізу обраного матеріалу, оскільки це надзвичайно важливо для якості навчання та кінцевого рівня знань кожного із учасників освітнього процесу. Адже і студенти здатні вносити корективи у погляд викладачів на певне питання, і навпаки – викладачі можуть направити думку студента у конкретному розрізі та навести на дискусію чи роздуми з певних питань. У цьому і полягає ефективність взаємодії викладача і студента в рамках університетської моделі отримання освіти, адже студент вступає до закладу вищої освіти з певною метою, частіше за все – це сформувати власний багаж знань, опанувати коло конкретних питань, необхідних як у подальшій професійній діяльності, так і у повсякденному житті у якості бази знань, якими має володіти освічена людина у сучасному соціокультурному середовищі. На власному прикладі хочу зауважити детальноше на мотиваційному чиннику під час дистанційної освіти як формі самоконтролю.

Карантин вплинув на сферу освіти як позитивно, так і негативно – усе залежить від конкретної моделі взаємодії, яку вибудовують між собою учасники освітнього процесу. Варто зважати і на психологічні особливості особистості здобувача освіти, рівень його знань та підготовки, можливості побудувати ефективну комунікацію під час навчання шляхом опанування певного матеріалу. Також треба зауважити і на вмінні викладача пристосуватися до зовнішніх викликів – навіть елементарно до освоєння нових технічних засобів і платформ для проведення занять, перебудуватися з аудиторної моделі взаємодії, де викладач може розраховувати на реакцію та сприйняття студента, безпосередню дискусію та ефект присутності, тоді як протягом так званої "екранної моделі взаємодії" викладач стикається з цілковитою особистою відсутністю студента з вимкненим екраном чи мікрофоном. Не менш важливим фактором у якості дистанційної освіти з власних спостережень хочу назвати якість зв'язку та рівень сиг-

налу, що значно впливає на сприйняття матеріалу, адже коли у студента або викладача є проблеми зі зв'язком та мережею, якість значно падає – відбуваються затримки, втрачається думка та частково сенс деяких цінних моментів, які надолужити потім буває доволі важко. Оскільки з власного досвіду можу сказати – на найцікавіших місцях зв'язок якимось дивовижним чином умів пропадати і якість сприйняття матеріалу від цього у моєму випадку дуже страждала.

Доводилося постійно перезавантажувати пристрій, втрачався час, тоді як у інших учасників зі зв'язком усе було добре. Або навпаки, коли у всіх учасників заняття зв'язок втрачається одночасно – переривається думка як викладача, так і студента. Особисто у мене була навіть ситуація, коли протягом відповіді на семінарському занятті у мене зник зв'язок і я не почула зауважень викладача, його коментарів, початку виступу іншого студента. А у моєї колеги на захисті курсової роботи теж раптом перервався зв'язок, що вплинуло на якість сприйняття інформації. Отже, підсумовуючи вищезазначене, однією із найважливіших умов успішного функціонування дистанційної освіти є налагодження технічної комунікації, вирішення технічних питань у процесі побудови нової, незвичної для нас раніше взаємодії, оскільки при навчанні в аудиторії будь-який технічний засіб і несправності здатне замінити живе спілкування, тоді як з дистанційною формою освіти це живе спілкування забезпечується за допомогою різноманітних технічних засобів, і якщо вже трапляється якась проблема – втрачається якість зв'язку, а отже, це впливає і на якість освітнього процесу.

Технічний бік питання може мати як негативні якості, так і позитивні – з точки зору можливості присутності студентів на парах, незважаючи на робочий процес, і невтрання часу на те, щоб дістатися з однієї точки міста до іншої, втрачаючи при цьому ефективність роботи (на прикладі думки однієї з колег по групі). З одного боку, це стирає кордони простору і часу, даючи майже необмежений доступ до певних матеріалів та дисциплін (на відміну від певного моменту, обмеженого в аудиторії), можливість мобільності у тому, щоб назначити зручний для більшості час заняття без відриву від виробництва, так би мовити, забезпечивши повноцінний освітній процес якомога якісніше та доступніше як для викладача, так і студента (можливість брати участь у занятті з будь-якої точки, де є мобільний зв'язок та робочий телефон).

Отже, ми вже перерахували такі особливості, що впливають на якість дистанційної освіти загалом, як мотиваційний чинник, технічні можливості, мобільність, гнучкість та менша обмеженість у сприйнятті інфор-

мації, психологічний – перебудова моделі взаємодії в електронному форматі, зміна сприйняття, підлаштування під виклики сучасного середовища.

Також до особливостей в умовах карантину варто зарахувати економічну складову – можливості професійного зростання за обмеженості ресурсів або, навпаки, занепад звичного середовища і можливість пошуку альтернативи, яка була б здатна замінити звичний режим і задовольнити необхідні потреби у спілкуванні. За час карантину змінився погляд і на дисциплінарні практики. Змінилася точка зору на зміст знання – воно стає більш структурованим (чітка вибудова взаємодії, дотримання певних вимог в умовах вимушеного обмеження). Переглядаються ціннісно-орієнтаційні складові, що виражається у наданні більшої цінності особистою спілкуванню, осягненні переваг і недоліків глобалізаційних процесів, зміні соціальних парадигм та умов взаємодії – соціальна дистанція і засоби захисту на певний час стають новими умовами реальності, які і після завершення карантину існуватимуть певний час. За час карантину кардинально змінилася модель соціальної взаємодії.

Те, що раніше вважалось негативним явищем – часте сидіння в Інтернеті, віртуальна комунікація, – в певний період часу стає порятунком в умовах обмежень і новою рушійною силою як економічної та соціальної сфери в цілому, так і дистанційної освіти в рамках нової моделі взаємодії. За умови правильного та ефективного використання та врахування вищезазначених характеристик дистанційна освіта здатна посісти значне місце у новій моделі взаємодії та стати суттєво ефективнішою, проте вона не здатна замінити тієї звичної моделі безпосередньої взаємодії, ефекту присутності та соціальної цінності, яку освіта мала завжди. У теперішніх умовах розвиток дистанційної освіти як моделі побудови соціальної взаємодії та культурної практики залежить суто від учасників освітньої сфери, особистісних і групових характеристик у рамках навчального процесу та вміння побудувати комунікацію залежно від вимог і характеристик певного проміжку часу, рівня освіти, наявного у здобувачів освіти, для побудови ефективної комунікації та професійного зростання в рамках непередбачуваності та соціальних змін. Варто враховувати нівелювання певних цінностей, зміну поведінкових моделей і ціннісних орієнтацій для того, щоб ефективно використати наявні переваги, які може запропонувати модель дистанційної освіти. Має значення самоконтроль, рівень знань та комунікації, стосунки всередині групи та вміння пристосуватися до змін.

Надійшла до редколегії 17.11.21

M. I. Korobko, PhD, Assistant Professor
Taras Shevchenko National University of Kyiv,
60, Volodymyrska Street, Kyiv, 01033, Ukraine

**SURVEY OF "UKRAINIAN CULTURAL STUDIES":
TRANSFORMATIONS OF THE UNIVERSITY'S CULTURAL PRACTICES
IN THE CONDITIONS OF DISTANCE LEARNING AND QUARANTINE**

М. И. Коробко, канд. филос. наук, ассист.
Киевский национальный университет имени Тараса Шевченко,
ул. Владимирская, 60, г. Киев, 01033, Украина

**ОПРОС "УКРАИНСКИХ КУЛЬТУРОЛОГИЧЕСКИХ СТУДИЙ":
ТРАНСФОРМАЦИИ КУЛЬТУРНЫХ ПРАКТИК УНИВЕРСИТЕТА
В УСЛОВИЯХ ДИСТАНЦИОННОГО ОБУЧЕНИЯ И КАРАНТИНА**